

Azərbaycan Respublikasının
Qeyri-Hökumət Təşkilatlarına
Dövlət Dəstəyi Agentliyi

MİRAS
MƏDƏNİ İRSİN ÖYRƏNİLMƏSİNƏ
KÖMƏK İCTİMAİ BİRLİYİ

Eşqin kanı Qarabağdır!

V BEYNƏLXALQ HƏMZƏ NİGARİ SİMPOZİUMU

MATERİALLARI

2022-ci il Şuşa ilinə həsr olunur.
Quzanlı/Ağdam, 17-19 may 2022-ci il

Hazırlayanlar:

Şəhla XƏLİLLİ
Fariz XƏLİLLİ
Metin HAKVERDİOĞLU

Azərbaycan Respublikasının
Qeyri-Hökumət Təşkilatlarına
Dövlət Dəstəyi Agentliyi

MİRAS
MƏDƏNİ İRSİN ÖYRƏNİLMƏSİNƏ
KÖMƏK İCTİMAİ BİRLİYİ

Aşkın kânı Karabağdır!

V. ULUSLARARASI HAMZA NİGARİ SEMPOZYUMU

BİLDİRİLERİ

2022 - Şuşa yılına armağan olunur.
Guzanlı/Ağdam 17-19 Mayıs 2022

Editörler:

Şehla HALİLLİ
Fariz HALİLLİ
Metin HAKVERDİOĞLU

Azərbaycan Respublikasının
Qeyri-Hökumət Təşkilatlarına
Dövlət Dəstəyi Agentliyi

MİRAS
MƏDƏNİ İRSİN ÖYRƏNİLMƏSİNƏ
KÖMƏK İCTİMAİ BİRLİYİ

Garabagh is Land of Love!

5TH INTERNATIONAL HAMZA NIGARI SYMPOSIUM

PROCCEDINGS

Dedicated to the Shusha/2022 year.
Guzanli/Aghdam, 17-19 May 2022

Editors:

Shahla KHALILLI
Fariz KHALILLI
Metin HAKVERDIOGLU

Kitabın məzmunu "Miras" Mədəni İrsin Öyrənilməsinə Kömək İctimai Birliyinin cavabdehliyindədir, bu baxımdan kitabın məzmunu Azərbaycan Respublikasının Qeyri-Hökumət Təşkilatlarına Dövlət Dəstəyi Agentliyinin mövqeyini əks etdirmir.

Kitab Azərbaycan Respublikasının Qeyri-Hökumət Təşkilatlarına Dövlət Dəstəyi Agentliyinin maliyyə yardımı ilə hazırlanmışdır.

Tərcümələr Aysel Allahverdiyeva, Şölə Bayramova, Səma Alməmmədli, Naridə Qasımovanındır.

V Beynəlxalq Həmzə Nigari Simpoziumu (17-19 may 2022 - Ağdam/Quzanlı) Materialları (Hazırlayanlar: Şəhla Xəlilli, Fəriz Xəlilli, Metin Hakverdioğlu). İki cildə, I cild. Bakı: im.print, 2022, 452 səh.

17-19 may 2022-ci ildə Ağdam rayonunun Quzanlı qəsəbəsində Azərbaycan Respublikasının Qeyri-Hökumət Təşkilatlarına Dövlət Dəstəyi Agentliyinin maliyyə yardımı, "Miras" Mədəni İrsin Öyrənilməsinə Kömək İctimai Birliyi, Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universiteti, Türkiyə Cümhuriyyəti Amasiya Universiteti və Ağdam Rayon İcra Hakimiyyətinin təşkilatçılığı ilə 2022-ci il "Şuşa İli"nə həsr edilən Beşinci Beynəlxalq Həmzə Nigari Simpoziumu keçirilib. Simpoziumda çıxış edən alim və tədqiqatçıların məqalələri bu kitabda toplanıb və nəşr edilib.

Üz qabığındakı rəsmi müəllifi Gülqədəm Nağıyevadır.

Dizayner: İntiqam Məhəmmədli
Fotoqraf: Anar Həbibov

© "Miras" Mədəni İrsin Öyrənilməsinə Kömək İctimai Birliyi

ISBN: 978-9952-8412-2-0

MÜNDƏRİCAT

- AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu*
Cəlil Məmmədquluzadənin Qarabağ dövrü yaradıcılığında milli düşüncə və milli mübarizənin bədiə əksi - doi: 10.30546/978-9952-8412-2-0.344.344
- Dos.Dr. Alı BALAYEV - AMEA A.A.Bakıxanov adına Tarix İnstitutu*
Azərbaycan Respublikasının ictimai-siyasi həyatında İlham Əliyev mərhələsi348
- Dr. Aygün MƏMMƏDOVA - AMEA Milli Azərbaycan Tarixi Muzeyi*
Xındırstan dəfinəsi XII-XIII əsrlərin pul təsərrüfatını açıqlayır356
- Fəxrəddin MƏMMƏDOV, Babək ABDULLAYEV -*
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti Şamaxı filialı
Vətən Müharibəsinin Şamaxı şəhidləri361
- Gülər ƏSƏDULLAYEVA - AMEA Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu*
Molla Zeynalabdin Səğəri Qarabağının türkcə divanı "Həyatü məmat"
doi: 10.30546/978-9952-8412-2-0.364.364
- Dr. İlahə VƏLİYEVA - Sumqayıt Dövlət Universiteti*
Sədi Sani Qarabaği Həmzə Nigarinin müridi kimi370
- Dr. İnci QASIMLI - AMEA Akademik Ziya Bünyadov adına Şərqşünaslıq İnstitutu*
Kitabi-taci-ədəb" əsərində nəsihətlər374
- Nərgiz RƏSULOVA - Gəncə Dövlət Universiteti*
Həmzə Nigari yaradıcılığında Qarabağ sevgisi382
- Səadət MÜRŞÜDOVA - AMEA Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu*
İran kitabxanalarında qorunan türkdilli əlyazmalar
Qarabağın epigraflıq abidələri - doi: 10.30546/978-9952-8412-2-0.387.387
- Dos.Dr. Yeganə EYVAZOVA - Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universiteti*
Şuşa "şəhər-abidə" statusunda398

İRAN KİTABXANALARINDA QORUNAN TÜRKDİLLİ ƏLYAZMALAR

Turkic-Language Manuscripts Protected in Iranian Libraries

Səadət Mürsüdüova

AMEA Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu

konsuello79@mail.ru

doi: 10.30546/978-9952-8412-2-0.387.

Xülasə

Əlyazma kitab təmsil etdiyi xalqın mədəniyyətində təkcə mənəvi və tarixi əhəmiyyət kəsb etmir, həm də onun saxlandığı dövlətin maddi dəyəridir. Dünyanın ən böyük kitabxanalarında saxlanıb qorunan saysız-hesabsız türk əlyazmaları ilə bağlı araşdırmalar davam edir. Türk əlyazma kitablarının ən çox təsadüf edildiyi mərkəzlər London, Paris, Vatikan, Berlindədirsə, Şərqdə Təbriz, Tehran, Məşhəd, Qum, İsfahan, Konya və İstanbuldadır. Bununla belə əlavə əlavə edək ki, Şərqdə ən çox türk, əsasən, Azərbaycan əlyazmaları İrandadır. Şərqdə əlyazmaların sayca çox olduğu kataloqların nəşri baxımından birincilik İrana məxsusdur. Tehran, Təbriz universitetləri, Həmədan, Məşəd, Qum, İsfahan, Milli şura məclisi və s. kimi kitabxanalarının çoxcildlik kataloqları vardır. Onlardan Sepəhsalar, Məclis, Məlik, Astan-e Qods-e Rezəvi kitabxanalarını göstərmək olar.

Bu məqalədə adı çəkilən kitabxanalarda qorunan türkdilli əlyazmalar haqqında qısa araşdırma aparılmışdır. Təbii ki, bir məqalədə İran kitabxanalarında qorunan bütün əlyazmalar haqqında məlumat vermək çətinidir. Buna görə də həmin əlyazma nüsxələrindən bəzilərinə işarə etmişik. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, İran kitabxanalarında qorunan türkdilli əlyazmaların əksəriyyətinin kataloqları hazırlanmışdır. Onlardan Əli Sədrayi Xoyinin "Xoy Nəməzi mədrəsəsinin türk əlyazma nüsxələrinin" siyahısı, Ustad İrəc Əfşar, Məhəmməd Təqi Daneşpəjuhun adlarını çəkmək olar. Bundan başqa "Dünya kitabxanalarında türkcə əlyazmaların siyahısı" kitabı Mənşur-e səmir nəşriyyatı tərəfindən çap olunmuşdur. Bu kitabda Azərbaycanca, osmanlıca və digər türk dillərində olan əlyazmaların siyahısı hazırlanmışdır. Amma bu məcmuədə üstünlük azərbaycan və osmanlıca əlyazmalara məxsusdur. 1100 illik Astani-Qodsi-Rezəvi kitabxanasında təqribən 70 min əlyazmanın içərisində 67 türkcə əlyazma nüsxələri qorunur.

Türk nüsxələrinin vəqfinin tarixi 1145-ci qəməri ilinə aiddir ki, bu da təqribən 300 il əvvələ gedib çıxır. İlk türkdilli nüsxəni Nadir şah Əfşar kitabxanaya vəqf etmişdir. Ondan sonra Mirza Rza xan Naini, Qazi Nur, Xan Baba Məşar kitabxanaya türkdilli əlyazma nüsxələrini təqdim etmişlər.

Araşdırmalardan belə nəticə çıxara bilərik ki, İran kitabxanalarında yüzlərlə türkdilli əlyazmalar qorunur. Bu əlyazmaları təqribən 40 mövzuda sistemləşdirmək mümkündür. Bir də onu qeyd etmək lazımdır ki, hazırkı dövrdə Avropa kitabxanalarından qorunan əlyazmaların əksəriyyəti də Şərq kitabxanalarından həmin öklərə daşınmışdır. Həmin əlyazma kataloqları ilə İran kitabxanalarının kataloqlarında olan əlyazma nüsxələrini müqayisə edib çatışmazlıqları üzə çıxarmaq lazımdır.

Açar sözlər: əlyazmalar, İran, kitabxana, Şərq kataloqları

Abstract

The manuscript is not only of spiritual and historical significance in the culture of the people it represents, but also of the material value of the state in which it is kept. Numerous Turkish manuscripts preserved in the world's largest libraries are being studied. The most common centers for Turkish manuscripts are in London, Paris, the Vatican, and Berlin, while in the east they are in Tabriz, Tehran, Mashhad, Gum, Isfahan, Konya, and Istanbul. However, it should be added that most Turkish, mainly Azerbaijani, manuscripts in the East are in Iran. In terms of publishing catalogs with a large number of manuscripts in the East, the first place belongs to Iran. Tehran, Tabriz universities, Hamadan, Mashad, Gum, Isfahan, National Council, etc. libraries such as have multi-volume catalogs. Among them are Sepahsalar, Majlis, Malik, Astan-e Gods-e Rezavi libraries.

This article provides a brief overview of the Turkic-language manuscripts preserved in the libraries mentioned. Of course, it is difficult to give information about all the manuscripts preserved in Iranian libraries in one article. Therefore, we have referred to some of these manuscripts. It should also be noted that catalogs of most of the Turkic-language manuscripts preserved in Iranian libraries have been prepared. Among them are Ali Sadrayi Khoy's list of "Turkish manuscripts of Khoy Namazi Madrasa", Ustad Iraj Afshar, Mohammad Taqi Daneshpejuh. In addition, the book "List of Turkish manuscripts in world libraries" was published by Manshur-e Samir Publishing House. This book contains a list of manuscripts in Azerbaijani, Ottoman and other Turkic languages. However, the predominance in this collection belongs to the Azerbaijani and Ottoman manuscripts. The 1100-year-old Astane Gods-e Rezavi Library preserves 67 Turkish manuscripts out of about 70,000 manuscripts. The history of the Foundation of Turkish Copies dates back to the lunar year 1145, which dates back to about 300 years ago. The first Turkic-language copy was donated to the library by Nadir Shah Afshar. Then Mirza Rza Khan Naini, Gazi Nur, Khan Baba Mashar presented Turkish manuscripts to the library.

We can conclude from research that hundreds of Turkic-language manuscripts are preserved in Iranian libraries. These manuscripts can be systematized into about 40 topics. It should also be noted that most of the manuscripts currently preserved in European libraries have been transported to those countries from Eastern libraries. It is necessary to compare these manuscript catalogs with the manuscripts in the catalogs of Iranian libraries and identify shortcomings.

Keywords: manuscripts, Iran, library, Oriental catalogs

Əlyazma kitab təmsil etdiyi xalqın mədəniyyətində təkəcə mənəvi və tarixi əhəmiyyət kəsb etmir, həm də onun saxlandığı dövlətin maddi dəyəridir. Dünyanın ən böyük kitabxanalarında saxlanıb qorunan saysız-hesabsız türk əlyazmaları ilə bağlı araşdırmalar davam edir. Türk əlyazma kitablarının ən çox təsadüf edildiyi mərkəzlər London, Paris, Vatikan, Berlindədirsə, Şərqdə Təbriz, Tehran, Məşhəd, Qum, İsfahan, Konya və İstanbuldadır. Şərq əlyazma kataloqlarının hazırlanması və nəşrinə XVIII

əsrin əvvəllərində Avropada başlanıb, ilk kataloq 1739-cu ildə Parisdə nəşr olunan "Kral kitabxanası əlyazmalarıdır", burada 4200 əlyazma təsvir olunub (Musabəyli 2012, c.I: 41). Bununla belə əlavə əlavə edək ki, Şərqdə ən çox türk, əsasən, Azərbaycan əlyazmaları İrandadır. Şərqdə əlyazmaların sayca çox olduğu kataloqların nəşri baxımından birincilik İrana məxsusdur. Tehran, Təbriz universitetləri, Həmədan, Məşəd, Qum, İsfahan, Milli şura məclisi və s. kimi kitabxanalarının çoxcildlik kataloqları vardır. Onlardan Sepəhsalar, Məclis, Məlik, Astani-Qodsi- Rezəvi kitabxanalarını göstərmək olar.

Bu məqalədə adı çəkilən kitabxanalarda qorunan türkdilli əlyazmalar haqqında qısa araşdırma aparılmışdır. Təbii ki, bir məqalədə İran kitabxanalarında qorunan bütün əlyazmalar haqqında məlumat vermək çətindir. Buna görə də həmin əlyazma nüsxələrindən bəzilərini qeyd etməyi daha məqsədəuyğun hesab etmişik. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, İran kitabxanalarında qorunan türkdilli əlyazmaların əksəriyyətinin kataloqları hazırlanmışdır (<http://yurddash.blogfa.com/post/57/>). Onlardan Əli Sədrayi Xoyinin "Xoy Nəməzi mədrəsəsinin türk əlyazma nüsxələrinin" siyahısı, Ustad İrəc Əfşar, Məhəmməd Təqi Daneşpəjuhun adlarını çəkmək olar. Bundan başqa "Dünya kitabxanalarında türkcə əlyazmaların siyahısı" kitabı Mənşuri-səmir nəşriyyatı tərəfindən çap olunmuşdur. Bu kitabda Azərbaycanca, osmanlıca və digər türk dillərində olan əlyazmaların siyahısı hazırlanmışdır. Amma bu məcmuədə üstünlük Azərbaycan və osmanlıca əlyazmalara məxsusdur. Sözügedən altı cildli kitabda dünya kitabxanalarında qorunan 17 min əlyazma nüsxəsi təqdim olunmuşdur. Siyahı həm mövzu, həm də dillər üzrə hazırlanmışdır.

1100 illik Astane-Qodsi-Rezəvi kitabxanasında təqribən 70 min əlyazmanın içərisində 67 türkcə əlyazma nüsxələri qorunur. Əvvəlki illərdə Ustad İrəc Əfşar və Məhəmməd Təqi Daneşpəjuh Astani-Qodsi-Rezəvi kitabxanasına bağlı olan Tehranın Məlik kitabxanası haqqında siyahının I cildinin son 30 səhifəsini türk əlyazma nüsxələrinə həsr etmişlər (<http://nuxxeler.blogfa.com/>). Bu kitabxanada qorunan türkdilli əlyazmalar eyni dil ailəsinə aid olsa da, coğrafi ərazilərin dili baxımından bir-birincən fərqlənir. Nüsxələrin bəzisi Xorasanın şimalı və Heratın türk dilinə aiddir. Məsələn, Təbə Məzlumun "Yusif və Züleyxa" əsəri (XIII əsr) №651 Gövhərşad. Bəzi nüsxələr İran Azərbaycanının katibləri tərəfindən yazılmışdır. Məsələn, Məhəmməd Füzulinin "Leyli və Məcnun" əsərini Şəfii Təbrizi qəməri 1228-ci ildə yazmışdır (mərkəz №14742) və ya astronomiya haqqında olan "Rüb-e mucib" nüsxəsini Mirzə Mühəbbəli Nazim ül-Mülk Mərəndi qəməri 1300-cü ildə yazmışdır (mərkəz №12154).

Əlyazma nüsxələrinin bir qismi də ya İstanbul ya da Türkiyənin digər şəhərlərində yaranan nüsxələrdir (<https://www.mehrnews.com/news/2914980>). Məsələn, Türkiyənin Bektaşiyə fəqirlərindən olan Bəxt Qənbərəli Ali Əbanın (XIV əsr) mərsiyələrini qeyd etmək olar ki, qəməri 1203-cü ildə yazılmışdır (mərkəz № 27456).

Türk nüsxələrinin vəqfinin tarixi qəməri 1145-ci ilinə aiddir ki, bu da təqribən 300 il əvvələ gedib çıxır. İlk türkdilli nüsxəni Nadir şah Əfşar kitabxanaya vəqf etmişdir. Ondan sonra Mirza Rza xan Naini, Qazi Nur, Xan Baba Məşar kitabxanaya türkdilli əlyazma nüsxələrini təqdim etmişlər.

Son 30 ildə kitabxanaya türkdilli əlyazmaları təqdim edənlərdən aşağıdakıların adlarını çəkmək olar: Seyyid Məhəmməd Baqir Səbzəvari (q. 1405 il), Seyyid Cəlaləddin Terhani (şəmsi 1361 il), Əlirza Şahi (ş. 1372 il), Suriyada İran mədəniyyət mərkəzi

(ş.1368 il), Ustad Cəfər Zahidi (ş.1377 il), Əhməd Şahid Əsfərayini (ş.1381il), Hacı Ağa Niri Kaşmiri (ş.1382 il) və başqaları.

Kitabxanaya təqdim olunan nəfis əlyazmaların çoxu mənzum və mənsur ədəbi əsərlərdir: şairlərin divanları, məsnəvilər, sonrakı mərhələlərdə əqayid, fiqh, tibb, astronomiya, təcvid, tarix mövzularına da rast gəlmək mümkündür. Divanlar və mətn şərhlərindən Füzulinin, Əlişir Nəvayinin, Müşribin Divanları, Əbülhəsən Səfanin "Qəsidətüt-təvaiyyə", Qütbəddin Xələvatinin Qəsidəsinin tərcüməsi, Sərvərinin Hafiz "Divan"ına şərh, Molla Şəmiinin Sədinin "Gülüstan"ına şərh.

Məsnəvilərdən: Füzulinin "Leyli və Məcnun"u, Məzlumun "Yusif və Züleyxa"sı, Peyğəmbərin vəfatnaməsi, Vasif Təbrizinin "Gülşəni Məsaibi".

Mənsur ədəbi mətnlər və şeir cümləri imamlar və övliyalar haqqında mərsiyələrdən ibarətdir: Əmir Əlişir Nəvayinin "Məhbubul-qulub", "Biharul-inşa", Əli Növhəxanın "Mərsiyələr cüngü", Delrişin "Şeyrlər cüngü", Rəcəb bin Hüseynin "Mərsiyələr cüngü".

İmamların həyat tarixi haqqında olan mətnlər, xüsusən, Hüseyn haqqında: Məhəmməd Füzulinin "Hədiqətüs-süeda" əsəri, Məhəmməd Hənifə dastanı, Seyyidüş-şühədanın məqtəl və məsayibi, Rza Xakəsrin "Cinanul-muminini" və s.

Ədəbiyyat tarixi haqqında Əmir Əlişir Nəvayinin "Məcalisün-nəfayis" əsəri, Şeyx Səfiəddin Ərdəbili təzkiyəsi.

İkidilli lüğət kitabları: "Həlimi lüğəti" ya "Bəhrül-qərayib", Əmir Əlişir Nəvayinin "Lüğətnamə"si, Əli Badkubeyinin türkcə nisabı.

Elmi mətnlər: Nemətullahın "Rübe-Mucib", Saleh bin Nəsrullahın "Qayətül-bəyan" və s.

Göstərilən nüsxə məcmuələri arasında aşağıdakıları misal çəkə bilərik: Osmanlı Sultan Muradın müasiri alim və fəqih Məhəmməd bin Hüseyn ("Həcc qaydaları", mərkəz №17602), Konstantinopol Darül-ədlində sakin olan Dərviş Taləvi (XII əsr q.) ("Mərifətul-rivalul-qeyb", mərkəz № 2011.2), XIII əsr (q.) şairi Delrişin ("Şeyrlər cüngü", mərkəz №18502), Molla Əli Növhəxan (XIII-XIV əsrlər) ("Mərsiyələr cüngü", mərkəz №16794).

№	Kitabın adı	№	Müəllifi	Mövzu	Yazılma tarixi	Xətt növü	Veqf
1.	İxtiyaratül-əyyam (türkməncə)	27736	Məhəmməd Əvəz bin Sədrəddin Qaraqaş	Xəbərlər	XII	Nəstə-liq	1380-cı ildə Rəhbərin veqfi
2.	Ədiyyə (türkcə)	11896		Namaz duaları	1154 şaban	Nəsx	Məhəmməd Vicdaninin veqfi 1359 şəmsi
3.	Üstürlab (Mərifət haqqında risalə) (türkcə)	12084/1	Mustafa bin Əli	Astronomiya	XIII	Nəsx	Seyyid Cəlaləddin Tehrani 1361
4.	Biharül-inşa (türkcə) 188			ədəbiyyat	XII	Nəsx	Səid Təbatəbai 1332
5.	Bəhrül-məarif (türkcə) 95	4705 qərb	Mustafa bin Şaban Sərvəri	Məani və bəyan	XIII	Nəsx	
6.	Təcvid (türkcə və ərəbcə) 18	1990 Gövhərşad	Qarelər	Təcvid və qiraət	XIII	Nəstə-liq	
7.	Menzum Təcvid (türkcə)		Bəndə deh				
8.	Ümdə təcvid 21	29277			1262 q	Nəstə-liq	Möhsün Hüseyni 1382

9.	Şeyx Səfiəddin Ərdəbilinin təzkirəsi (türkçə) 139	59		Tarix və irfan, Səfiəddin İshaq bin Cəbrail Ərdəbilidən başlayaraq Səfəvi padşah-larının şəcərə-naməsi	XI	Nəsx	Nadir şahın vəqfi 1145 qəməri
10.	Təlimi-xətt (türkçə) 24	12224	Abdullah Sirefi			Nəsx	Seyyid Cəlaləddin Tehrani 1361
11.	Cinanul-muminin (türkçə) 119	14489	Rza Xaksar	Xəbərlər	1153 q	Nəsx	Seyyid Məhəmməd Baqir Səbzəvari 1405 q
12.	Cüng (türkməncə) 156	28181	Xacə Əhmədin hikmətli kəlamları	ədəbiy-yat	1312 q	Nəstə-liq	1381-də alınıb
13.	Cüng (farsca və türkçə) 63	26242		Bilinmə-yen elmlər və kimya	XIII	Nəstə-liq	Cəfər Zahidinin vəqfi 1377
14.	Cüng (mersiyələr məcmuəsi) (türkçə) 174	16794	Əli Növhexan		1341 q	Nəstəliq-i-təhriri	1367-də alınıb
15.	Şeirler cüngü (İstanbul türkçəsi) 103	29211	Nəcəti bəy, Səmai, Şəmi Çələpi, Sultan Məhəmmədin 857-ci ildə İstanbulun fəthi haqqında qəsidəsi və digər Osmanlı şairləri	Ədəbiyyat	XI	Nəsx və Nəstəliq	Hacı Ağa Niri Kaşmirinin vəqfi 1382
16.	Şeirler cüngü (türkçə) 110	18502	Delriş təxəllüslü şair	ədəbiy-yat	1286 q	Nəstəliq-i-təhriri	Əlirza Şahinin vəqfi 1372
17.	Şeirler cüngü (türkçə) 146	14711		Kərbəla müsibət-ləri haqqın-da Məşhed məddahlarının şeirləri	XIV		Seyyid Məhəmməd Baqir Səbzəvarinin vəqfi. 1405 q
18.	Mersiyələr cüngü (türkçə) 53, 52	29266, 29208		Seyyidüş-sühe-da və Əli (ə) haqqın-da mersiye-lər	XIII	Nəstəliq, şikəstə nəstəliq	Ağa Nəbəvi Kaşmiri, Ağa Miri Kaşmirinin vəqfi 1382
19.	Mersiyələr cüngü (türkçə) 88	27456	Rəcəb bin Hüseyn	ədəbiy-yat	1203 q	Nəstəliq-i-təhriri	alınıb
20.	Hədiqətüs-südə (türkçə) 272	719 Gövhərşad	Məhəmməd bin Süleyman Bağdadi	ədəbiy-yat	1086 q	Əbürrıza bin Həməzənin Nəstə-liq	Səid Təbatəbainin vəqfi 1332

Bəzi əlyazmalar haqqında müfəssəl məlumat verdikdən sonra kitabxanada qorunan digər əlyazmaların adı ilə kifayətlənirik: "Məhəmməd Hənifə dastanı", "Dürrül-əcaəib", Xacə Yəsəvinin "Divan"ı, Füzuli Bağdadinin "Divan"ı, Məxtum Qulunun "Divan"ı, Müş-ribin "Divan"ı, Nəvayinin "Divan"ı, "Rubi-mucib", "Rəml", "Zübdətül-kəalm", "Bəhrül-qərayibin şərhi-Həlimi lüğəti", Hafiz "Divan"ının şərhi, "Bürdə" qəsidəsinin şərhi, "Tələnamə", "Əqayidül-islam", "Əqayidi-mənzum", "Qayətül-bəyan (fi tədbiri bədən-il-insan)", "Fihi-mənzum", "Qəsidətü-nicaiyyə", "Bürdə qəsidəsi" (tərcümə), Humayun Osmaninin ordu təşkilatı kitabçası, "Gülşəni-məsayib", Əlişir Nəvainin "Lüğətnamə"si, Məhəmməd Füzulinin "Leyli və Məcnun" əsəri, Əlişir Nəvainin "Məcalisün-nəfais"i, Əlişir Nəvainin "Məhəbul-qulub"u, "Muxbiri-Sadiq", "Məzarat-e Məkkə", "Mərifətü ricalul-Qeyb", "Məqtəl", "Müləmmə", "Mənasiki-Həcc", "Nisab", "Vəfatnamə" (məsnəvi), Məzlum təxəllüslü şairin "Yusif və Züleyxa" əsəri.

Məclis kitabxanasının türkçə əlyazma nüsxələrinin ümumilikdə 36 mövzunu əhatə edir ki, bu arada 19 nüsxənin hər biri xüsusi bir mövzuya malikdir. Digər tərəfdən 79 nüsxədə "şair", 24 nüsxədə "sözlük" və 14 nüsxədə "türkdilli məktublar" daha

çox mövzunu əhatə etmişdir.

Kitabxanada qorunan iki əlyazma nüsxəsini xüsusi qeyd etmək istərdik:

Nəvayinin "Divan"ı (№ 13686)

"Nəvayi", "Fani" və "Vəfayi" (fars şeirlərində) təxəllüslü Nizaməddin Əmir Əlişir bin Qiyasəddin Məhəmməd Herəvinin (türkdilli şerlər)

Dil: türk çağatay

Mövzu: Mənzum ədəbiyyat

Divanın başlanğıcı:

"بسمله فصاحت دیوانی نیک غزل سرای لاری طبع مخزیدین شوریده حال عاشق لار خرمن
جانیهه اوت سالغودیک بیر آتشین لعل نظم سالکی کارتآ الماغای لار ... سبحان الله هو العلی
المتعالم...".

Qəzəllərin başlanğıcı:

"اشرفت من عکس شمس الکاس انوار الهدی یار عکسین می دا کوردیب جام دین جیقی صدا
Sonu

Mətn haqqında məlumat: Əlişir Nəvai Teymuri dövrünün və Sultan Hüseyn Bayqaranın Heratda görkəmli şairlərindən olmuşdur. Nəvayi ilk dəfə Sultan Hüseyn Bayqaranın taxta çıxmasından sonra 26-32 yaşında onun istəyi ilə öz şeirlərinin toplanması və tənzimi ilə məşğul olmuşdur ki, həmin "Divan" sonralar "Bədaye-ül-Bədayət" kimi tanınmışdır. Nəvayinin bu "Divan"a yazdığı "Xütbeyi-dəvəvin" müqəddiməsini sonralar özü "Qərayibüs-siğər" Divanının əvvəlində də gətirmişdir. Bilmək lazımdır ki, Nəvayinin başlanğıcda "Bədayeül-bədayə" və "Nəvadirün-nəhayə" adlı iki divanı olmuşdur ki, ömrünün ortalarında yazılma zamanına əsasən o iki divanı yeni şeirləri ilə birlikdə dörd divanda "Qərayibüs-siğər", "Nəvadirü-şəbab", "Bədayeül-vəsət" və "Fəvayidül-əkbər" adları ilə tənzimləmişdir.

"Qərayibüs-siğər" Divanı 5718 beytdən ibarətdir. Deyildi ki, "Qərayibüs-siğər" in şeirləri onun 7-20 yaşlarına aiddir. Bu "Divan" dibaçə, qəzəllər, müstəzad, müxəmməs, müsəddəs, tərəcibənd, məsnəvilər, müqətti və rübailərdən ibarətdir. "Qərayibüs-siğər" divanı əvvəl Təbrizdə, 1326-cı ildə (h.) Buxarada, sonra 1948-ci ildə İstanbulda, 1959-cu ildə Daşkənddə, 1964-cü ildə Moskvada faksimile şəklində çap olunmuşdur. Qeyd etmək lazımdır ki, onun məşhur divanı "Qərayibüs-siğər" dir və bu divanın bir çox kitabxanalarda əlyazmalarının qorunması bunu bir daha təsdiq edir. "Qərayibüs-siğər" divanından seçmələr onun haqqında qısa məlumatla birlikdə Ağah Sirri Levend tərəfindən "Nəvayinin əsərlərinin məcmuəsində" təxminən 1967-ci ildə Ankarada "Türk tarixi fondu" tərəfindən çap olunmuşdur.

Bu nüsxə, həmçinin dibaçə, Nəvayinin mövqafatının dibaçəsində də vardır ki, onun nüsxələri Məlik milli kitabxanası və "Gülüstən" sarayında mövcuddur. Onun fars tərcüməsi "Məcalisün-nəfayis" müqəddiməsində Əlişir Həkimətin redaktəsi ilə 1323-cü ildə çap olunmuşdur.

Nəsiminin Divanı (363 sayılı məcmuə)

Bu məcmuə fars, türk və müxtəlif şeirlərdən ibarətdir:

Nəsiminin türkçə Divanı təhəccə ardıcılığı ilə düzülmüşdür və Nəsimi təxəllüsü ilə yazılmışdır. İlk bölüm məsnəvidir, sonra qəzəllər Ba hərfindən Ya-ya kimi gəlir, qəzəlin dördüncü bölümü ərəbcədir ta qafiyəsi ilə yazılmışdır.

Başlanğıc: Nəsimi kuntu kənzən məhrəbidür

Hədisi lolo-ye şəhvarə münkədür

Dərya-ye mühit cuşa gəldi

Kan ilə məkan xuruşa gəldi...

Nəsimi kuntu kənzən məhrəbidür

Hədisi lolo-ye şəhvarə münkədür

Dərya-ye mühit cuşa gəldi

Kan ilə məkan xuruşa gəldi...

Sonu: Və ləhu qüddusu sirrəhu

Səna siyahısında nüsxənin (14193, 193/1) xüsusiyyətləri haqqında məlumat verilmişdir: Nəstəliqi-Sultan Məhəmməd, 910-cu il məhərrəm ayının 10-cu günündə Əmir Məhəmməd Mütmən üçün yazılmışdır. Müəllifi, ehtiamal ki, 957-ci ilə qədər yaşamış Sultan Məhəmməd Xəndan Herəvi ya Sultan Məhəmməd Nur Herəvidir (877-940). Adı qızılı hərfərlə, cədvəl qızılı və mürəkkəb çərçivəyə alınmış, üç gözəl sərlövə ilə, 127 vərəqdən ibarət, kağızı ağ, cildi innabi, aşılanmış keçi dərisindən, zərlə bəzədilmiş kartondur, üzərində gül, yaşıl buta və s. elementlər əks olunub.

Seyyid İmadəddin Nəsiminin Məclis kitabxanasının həmin nüsxəsində türk dilində şəirləri vardır. Digər nüsxəsi 1/69 sayı ilə Rəhi Məirinin hədiyyə toplusunda (Məclis) mövcuddur. Bu şəirlər professor Rüstəm Əliyevin redaktəsi ilə çap olunmuşdur. (Dünya nəşri, q.1350-1353 il, fərvərdin). Nəsiminin digər şəirləri Hüseyn Məhəmmədzadə Siddiqin müqəddimə, redaktə və haşiyəsi ilə q.1387-ci ildə Təbrizin Əxtər nəşriyyatı tərəfindən çap olunmuşdur. Nəsiminin "Divan"ı əlif vərəqindən başlayıb 21-ə kimi əliflə sona çatır bu tərcibəndlə:

Simorğ-e cəhan-e laməkanim,

Məqsud-e zəmin o asemanim.

Kitabın xüsusiyyətləri haqqında demək lazımdır ki, xətt növü çox gözəl nəstəliq, əsas başlıq sülsi-mümtaz qızilla yazılmışdır, və ləhu-izən kimi digər yarımbaşlıqlar nəstəliqdir. Katib Sultan Məhəmməddir ki, gümana əsasən Sultan Məhəmməd Xəndan Herəvi (957-ci ilə kimi yaşamışdır) ya Sultan Məhəmməd Nur Herəvidir (788-940) ki, 910-cu ilin məhərrəm ayının 10-cu günündə Əmir Məhəmməd Mütmən üçün yazılmışdır. Yazılma yeri namələumdür. Kağızın növü: şərq, sarı, nazik, möhürlənmiş və ehtimal ki, səmərqəndidir. Vərəqlərin sayı 125 və sətrlər 14-dür, mətnin ölçüsü 8/5x5/14, cildin ölçüsü 15x23, cildin növü - aşılanmış keçi dərisi, narıncı, cədvəlli, buta və həndəsi fiqurlarla bəzədilmiş.

Katib 910-cu qəməri ilini qeyd etmişdir. Bu nüsxə çox nəfisdir. Əlyazmanın birinci vərəqinin yuxarı hissəsində çox gözəl və qolbağa bənzər yazı vardır. Yerliyi göy və qızılı, əlvan gül və butalı, Teymur dövrünə aid çox zərif qızılı bəzəklər, qızıl və mürəkkəb rəngli cədvəllərin ortasında kufi xətti ilə ağ rənglə bəzədilmiş yazı vardır: "اوس ال و ه ل ل ا" və onun aşağısında Divanın ilk ibarələri yəni Sultan ul-muhəqqiqin və qütbül-müvəhhidin'in ... faydaları yazılmışdır. Vərəqlər cədvəlli, qızılı, qara və mürəkkəb rənglidir. Beytlərin arasında qızilla cədvəl çəkilmişdir. Mətnlərin üzərinə də qızıl səpilmişdir. İlk, orta və son vərəqlərin üzərində rütubət əlamətləri görünür. Vərəqlərin bəzisi azacıq zədələnmiş və texniki düzəlişə ehtiyacı vardır, bəzi vərəqlər yapışdırılmış və düzəldilmişdir. Vərəqlərin arasında nüsxənin qorunması üçün nazik zərvərəq qoyulmuşdur. Nəsiminin türk divanının sonunda oxunmayan mətnli möhür görünür, sonda katibin adı, kiçik möhür, bilərəkdən pozulmuş digər qeyd vardır. Mövzuların araşdırılmasının nəticəsində Məclis kitabxanasında olan 194 türkdilli əlyazmaların mövzuları aşağıdakılardan ibarətdir:

İslam (tarix 1, imamət 1, peyğəmbərlər – nəsəbnamə 1, dualar 1, Quran elmləri 1, fütüvvət 1, fiqh 3, kəlam 1, mərsiyə 1, Kərbəla hadisəsi 3);

Fəlsəfə və irfan (təbiiyyat 1, irfan və təsəvvüf 6, fəlsəfə 1, nəfs 1);

Ədəbiyyat (ədəbiyyat 9, şeir 79, təzkirə 2, əruz və qəfiyə 1, fars dili qrammatika 1, sözlüklər 24, türk məktubları 14, türk nəsi 2, moizə 1, cüng 6, müəmma 1);

Tarix və coğrafiya (tarixi sənədlər 3, İran-xarici münasibətlər-Türkiyə 1, tarix 9, Türkiyə 1, coğrafiya 2, təqvimlər 2, tarix maddəsi 2, Nadir Əfşar 1, İran şahı 1100-1160 qəməri);

Astronomiya 3, tibb 6, fərqli 1;

İslam :

Fərahi Muinəddin bin Məhəmməd – q. 909? il. Meracün-nübuvvə (tərcümə) dil: türkçə; mövzu: İslam-tarix, Məhəmməd (s), İslam Peyğəmbəri 53 hicrətdən əvvəl - 11 qəməri, sərgüzeştname. Müəllif: Muinəddin Məhəmməd Miskin Fərahi; yazılma dövrü: zihəccə 1096/ xətt növü: nəsx, katib: Əhməd bin Məhəmməd bin Məhəmməd. Nüsxənin nömrəsi 7198.

İmamətdə kitab. Dil: türkçə; mövzu: imamət; nüsxənin nömrəsi 2883/1 (s. 1-46)

Peyğəmbərlər – Nəsəbnamə

Töhfeyi-Süleymani – Sübhətül-əxbar. Dil: türkçə; mövzu: peyğəmbərlər – nəsəbnamə, şahlar və hakimlər – nəsəbnamə. Tərcüməçi: Yusif bin Əbdüllətif; yazılma tarixi XI-ci əsr; xəttin növü: nəsx; nüsxənin nömrəsi: 1276.

Dualar və zikrlər. Dil: türkçə; mövzu: dualar; nüsxənin sayı 2883/4 (s. 62-138)

Təcvid və qiraət. Dil: türkçə; mövzu: Quran və rəvayət elmləri, Quran-Təcvid, Quran – Qiraət; yazıçı: Seyyid Mahmud bin Seyyid Məhəmməd Nəqşbəndi Ərməvi; xəttin növü: nəsx; nömrəsi 14436/3 (s.72 – 122).

Fütuvvətnamə. Dil: türkçə; mövzu: fütuvvət; nüsxənin nömrəsi: №2883/3 (s. 52-61)

Əhkam (risalə). Dil: türkçə; mövzu: fiqh; yazılma tarixi q.1238-1239 il; xəttin növü: nəstəliq; nüsxənin nömrəsi: 2728/11 (s. 217-307)

Əbus-səud Əfəndinin Qızılbaş tayfasının qətli haqqında istiftası: dil: türkçə; mövzu: əhli-sünnət fiqhi; q. X əsr; Hənəfi fiqhi - q. X əsr ; müəllif: Əbus-Səud Məhəmməd bin Məhəmməd (q. 893-982); yazılma tarixi X əsr; xəttin növü: nəstəliq; nüsxənin nömrəsi 742/4 (s. 314-316).

Sərğənase: Həsən Bəsri. Əl-Fəraiz (tərcümə). Dil: türkçə; mövzu: Cəfəri fiqhi; q. II əsr; müəllif: Həsən Bəsriyə mənsub (q.110) ; xəttin növü: nəsx; nüsxənin nömrəsi 7207/5.

Üsul (Risalə). Dil: türkçə; mövzu: kəlam; xəttin növü: nəsx; nüsxənin nömrəsi 7207/4.

Mərsiyə və mərsiyə qoşma:

Şeirlər (Farsca və türkçə mərsiyələr). Dil: farsca və türkçə; mövzu: mərsiyə və mərsiya yazma; türkçə şeirlər – məcmuələr, farsça şeirlər – məcmuələr; xəttin növü: təhriri; nüsxənin nömrəsi: 12504/9.

Kərbəla hadisəsi:

Hədiqətüs-süəda (Rouzətüş-şühədanın tərcüməsi). Dil: türkçə; mövzu: məqtəl; mütərcim: Məhəmməd bin Süleyman Bağdadi; yazılma tarixi: XII əsr (q); katibi: Müstafa bin Kərim; nüsxənin nömrəsi: 104.

Hədiqətüs-süəda. Dil: türkçə; mövzu: Kərbəla hadisəsi; yazılma tarixi: q. X əsr; müəllif: Məhəmməd bin Süleyman Füzuli Bağdadi (q.963); xəttin növü: nəstəliq; nüsxənin nömrəsi: 7338.

Hədiqətüs-süəda. Dil: türkçə; mövzu: türkçə şeir; yazılma tarixi: q. XIII əsr; nüsxənin nömrəsi 3096.

Səadətname (Rouzətüş-şühədanın tərcüməsi). Dil: türkçə; mövzu: məqtəl; müəllif:

Cami Rumi Misri (q. X əsr); yazılma tarixi: 23 rəbiül-əbbəl 994; yazılma yeri: Şəhrəməd; xəttin növü: nəstəliq; müəllif: Hüseyin bin Məhəmməd; nüsxənin nömrəsi: 7845.

Fəlsəfə və irfan :

Əcayibül-məxluqat: Dil: türkçə; mövzu: təbiyyat; müəllif: Yazcı oğlu Əhməd Bican; yazılma tarixi: q.940 il; xəttin növü: nəsx; nüsxənin nömrəsi 5252.

İrfani şeirlər: Dil: türkçə; mövzu: irfan və təsəvvüf; yazılma tarixi: XIII əsr; xəttin növü: nəsx; nüsxənin nömrəsi 1269/4 (s. 35-39).

Şərəfül-insan. Dil: türkçə; mövzu: irfan və təsəvvüf; müəllif: Lamei təxəllüslü Mahmud bin Osman bin İlyas Hələbi (q.940 il); yazılma tarixi: q. 977 il; xəttin növü: nəxtəliq; katib: Seyyid Qasim bin Seyyid Saleh bin Seyyid Bürhan Hüseyini; nüsxənin nömrəsi 7722.

Həft Həsar: Dil: farsca və türkçə; mövzu: irfan və təsəvvüf; müəllif: Xacə Abdullah Ənsari; yazılma tarixi: q.1080 il; xəttin növü: nəstəliq; nüsxənin nömrəsi 115/1 (s.2-10).

Səvaqib (tərcümə). Dil: türkçə; mövzu: irfan və təsəvvüf; müəllif: Dərviz Mahmud Mövləvi Məsnəvi xan; yazılma tarixi: XI-XII əsr; xəttin növü: nəsx; nüsxənin nömrəsi 1503.

Məhəbbətname-ye həqiqi. Dil: farsca və türkçə; mövzu: irfan və təsəvvüf; müəllif: Xəlifə Fəzlullah Nəimi; yazılma tarixi: q.1107 il; xəttin növü: nəstəliq; nüsxənin nömrəsi 253/1 (s. 1-271).

Xeyriyyə (Xeyrinamə). Dil: türkçə; mövzu: irfan və təsəvvüf; müəllif: Nabi Əfəndi; yazılma tarixi XII və XIII əsr; xəttin növü: çəlipa nəxsi; nüsxənin nömrəsi: 735.

Muntəxəb-e Şəfa. Dil: türkçə; mövzu: fəlsəfə; yazılma tarixi: XI əsr; nüsxənin nömrəsi 6299.

Rəsayil. Dil: farsca və türkçə; mövzu: nəfs; müəllif: İbn Kamal Paşa, Əhməd bin Süleyman (q.940-cı il); yazılma tarixi: IX əsr; xətt növü: nəstəliq.

Sədinin "Gülüstən"inin şərh. Dil: türkçə; müəllif: Mustafa Şəmi Bərzini; xəttin növü: nəsih; katib: Dərviş Məhəmməd əl-Müçəlləd bin Bayandır; nüsxənin nömrəsi 13428.

Sədinin "Gülüstən"inin şərh. Dil: türkçə; mövzu: ədəbiyyat; müəllif: Mustafa Şəmi Bərzini (q.1000 il); yazılma tarixi: q. 1020 il; xəttin növü: nəstəliq; nüsxənin nömrəsi 7947.

Miftahi-Gülüstən. Dil: farsca və türkçə; mövzu: ədəbiyyat; müəllif: Əli bin Hacı Osman; xəttin növü: nəsx; nüsxənin nömrəsi 7781/2.

Tərcümanüs-sihah. Dil: ərəbdən türkçəyə tərcümə; mövzu: türk ədəbiyyatı, ərəb ədəbiyyatı, sözlüklər türkçə; müəllif: Necati ya Necaşi Bərməki; xəttin növü: nəsx; nüsxənin nömrəsi 144391 (s.1-108.)

Məktub. Dil: türkçə; mövzu: türk ədəbiyyatı; yazılma tarixi: q. XI əsr; nüsxənin nömrəsi: 14200/26.

Atanın övladına məktubu. Dil: türkçə; mövzu: türk ədəbiyyatı; yazılma tarixi: q. XI əsr; nüsxənin nömrəsi 14200/35 (s.275 – 275).

Şükrinin Divanı. Dil: farsca və türkçə; mövzu: fars ədəbiyyatı, türk ədəbiyyatı; müəllif: Şükrü Hindi (y. q.1115 il); yazılma tarixi: XII əsr; nüsxənin nömrəsi: 14242.

Məcməül-Cəvame. Dil: farsca, ərəbcə, türkçədən farsşaya tərcümə; mövzu: fars ədəbiyyatı, ərəb ədəbiyyatı, türk ədəbiyyatı; müəllif: Əli Məhəmməd bin Əbül-həqq Mühəddis Dəhləvi (q. XI əsr); nüsxənin nömrəsi 1418.

Nəzm və nəsrin müharibəsi. Dil: ərəbcə, farsca və türkçə; mövzu: fars ədəbiyyatı, ərəb ədəbiyyatı, türk ədəbiyyatı; yazılma tarixi: XI əsr; nüsxənin nömrəsi 14200.

Şeirlər. Dil: farsca və türkcə; mövzu: divan; müəllif: Nəsimi; yazılma tarixi: q.957 il; nüsxənin nömrəsi 1/68 (s.421-433).

Nəvayinin Divanı (Nəvadirüş-şəbab). Dil: türkcə; mövzu: divan; müəllif: Nizaməddin Əmir Əlişir Nəvayi Cağatayi (q.906 il); yazılma tarixi: X əsr; xətt növü: nəstəliq; nüsxənin nömrəsi 13524/1 (s.1 – 208).

Mövla Heydərin Divanı. Dil: türkcə; mövzu: divan; müəllif: Heydər; yazılma tarixi: q. X əsr; xəttin növü: nəstəliq; nüsxənin nömrəsi 13524/3 (s. 8-22).

Mücrimin şeirləri. Dil: türkcə; mövzu: şeir; yazılma tarixi: 1266 il; xəttin növü: şikəste-yi-nəstəliq; nüsxənin nömrəsi 2684/1 (haşiyə).

Bəhr-e təvil (Şekvenamə). Dil: farsca və türkcə; mövzu: şeir; yazılma tarixi: 1127-1134 illər; nüsxənin nömrəsi 1162/4 .

Şeirlər. Dil: türkcə; mövzu: şeir; müəllif: Nəcati; yazılma tarixi: q. XI əsr; xəttin növü: nəsx; nüsxənin nömrəsi 172 (məcmuədə).

Kitabxanada qorunan digər əlyazmaların yalnız adı ilə kifayətlənirik. Nəvayinin "Divan"ı, Bərqı Xoyinin "Divan"ı, "Şeirlər", "Əlfiyye-ye eynəki", "Müxəmməs", "Həll-e təhqiqa", "Rübai", "Məsnəvi", Rəhimanın "Divan"ı, Xətəinin "Dəhnamə"sindən türkcə müsəmmət, "Müləmmə mənzumə", Şövkət Buxarayinin mənzuməsi, "Gül və bülbül", Füzulinin "Divan"ı, "Xosrov və Şirin", Fani "Divan"ı ("Məhbubul-qulub"), Qəribi Müntəşanın "Divan"ı, Füzulinin "Şeirləri", Qövsü Təbrizinin "Divan"ı, Səninin "Divan"ı, "Cəngnamə", Nəsiminin "Divan"ı, Nəvayinin "Nəvadirüş-şəbab"ı, "İskəndərnamə", "Nəzm bə nəsrin mübarizəsi", "Seçilmiş şeirlər", Misri Əfəndinin "Təxmisi", Xətəinin "Divan"ı, Valinin "Divan"ı, Hadinin "Divan"ı, Mayilin "Divan"ı, Nədim Məşhədinin "Küllüyyatı", "Şahnamə" (tərcümə) (ikinci cild), Mövləvi qəzəlinin şərhı, Hafiz qəzəllərinin şərhı, Hafizdən bir qəzəl, Şeirlər cüngü, Mənzum minacat, Fəthnamə (Sultan Məhəmmədخان Osmanlının adı ilə), On iki imam, Məhəmməd Füzulinin "Leyli və Məcnun"u, "Məcnun-e fəlasefe (12 beytdə), "Gəncnamə", "Müəmma" (Şeirlər), "Məcalisün-nəfayis", Sultan Hüseyn Bayqara Risaləsi, "Təqtiyat".

Sözlüklər: "Fars dilinin qrammatikası", "Sihahül-əcəm" sözlüyü, "Vəsiletül-məqasid sözlüyü", "Müəyyədül-füzələ" lüğəti, Qəvaidi-Əhmədi lüğəti, "Müstəfidül-mübtədin" lüğəti, Dəricə-türkcə lüğət, "Şərəfname-ye Muniri" (İbrahimi lüğəti, Faruqi lüğəti), Sənglax lüğəti, Farsca-türkcə lüğət, Bəhrül-qərayib (Nisab), "Məcmül-cəvame" lüğəti, "Xülase-ye Əbbasi" lüğəti, "Cəvahirül-əlsəne" lüğəti, Farsca, türkcə və ərəbcə nisab, "Təcridül-luqa", "Töhfeye-şahidi", "əl-Behcətül-bəhiyyə fil-luqa-tut-turkiyyə", "Tərtib-e ziba" lüğəti, "Liftahul-lisan", "Cağatay" lüğəti (Nəvayinin "Lüğətnamə"si)

Türkcə məktublar: Şah Səlimin Nəvvab Humayuna yazdığı məktub, Yulqəki bəy Ənisinin yazısına Nəvvab xan Xaqanın məktubu, Qazizadə Məhəmmədin məktubu, Sultan Səlimin Şah Təhmasibə məktubu, Əbdürrəhman Özbəkin Rum padşahı Sultən Səlim xanın oğlu Sultan Murad xana məktubu, Run padşahı Sultan Murada Abdullah Özbəyin məktubu, Sultan Səlim xanın Sultan Bəyazid haqqında öz atası Sultan Süleyman xana məktubu, Mustafa Çələbiyə xitab məktubu, Xəta vəziri Xosrov Paşadan Şaha məktub, Münşəat, "Əmir bildətül-vüduc və qaziha" risaləsi.

Türk nəsrı: "Məcmuə" (Nəzm bə nəsr mübarizəsi), "Rüstənamə".

Moizə: Türk xətibinin moizəsi ("Töhfətük-madihin"dən nəql olunan).

Cüng: "Məcmuatül-lətayif və sənduqətül-məarif", "Fəramin və münşəat" cüngü, Cüng (Nizami, Fəqani, İshaq, Qubari, Xəyali, Nəcati və başqalarının türkcə qəzəlləri), "Şeirlər" cüngü, "Səfinə".

Müəmma: Müəmmiyat.

Tarix və Coğrafiya: Münşəat (Səfəvi dövrünün tarixi məktub və sənədləri), Vəqfnamə, Şahi Sunun nikahnaməsi, İran – Xarici münasibətlər-Türkiyə ("Əhdnamə").

Tarix: Tarixi Al-e-Osman, Raşid tarixi, Səlcuqi Şahnaməsi (Səlcuqnamə), Şah İsmayılın Sultan Səlimlə rəzmnaməsi, Rusiya tarixi (II Yekaterina), "Övsaf-i Qəstəntine", Bağdad qalasının fəthnaməsi, Vəfat tarixi, Sultan Muradın əsgərlərinə məktubu, Yeni Osmanlı qanunu.

Coğrafiya: "Övsaf-e İstanbul", "Qütbnəma".

Təqvimlər: Zic, Tam və naqis qəməri aylarının çıxarılma cədvəli.

Əbcəd hesabı ilə tarix: Nadir şahın göstərişi ilə Nəcəf günbəzinin qızilla işlənmə tarixi, Vəzir-i-əzəm Cəme məscid binasının tarixi, Nadir Əfşar (Təhqiq və toufiq).

Astronomiya: Yeni türk zici (təqvimi), Təqvim çıxarışı, "Mahme-ye cudi".

Tibb: "Cədvəldə tibb", "İxtilacati-əza", "Tibb", "Sukrnamə", "Nəticətüt-tib" və digər.

Əlyazma İnstitutu, əlyazmaşünaslar xarici ölkələrdəki Azərbaycan əlyazma kitablarının sayını, saxlandığı yeri və s. yerində tədqiq edərək dəqiqləşdirə bilər. Bu kimi təcrübədən türküyəli əlyazmaşünas alimləri nümunə çəkmək olar. Macarıstandakı, Avstriyadakı türkdilli əlyazmaları yerində təsvir edib, Ankarada mükəmməl kataloqlar şəklində nəşr etdiriblər (Parlatır, Hazai 2007) (Balıç 2006).

Araşdırmalardan belə nəticə çıxara bilərik ki, İran kitabxanalarında yüzlərlə türkdilli əlyazmalar qorunur. Bu əlyazmaları təqribən 40 mövzuda sistemləşdirmək mümkündür. Gördüyümüz kimi, əsas üstünlük ədəbiyyat və dil ilə bağlı olan məsələləri əhatə edir. Bu kitabxanaların əlyazmalarının araşdırılması türkdilli əlyazmaların tədqiqi baxımından böyük əhəmiyyət kəsb edir. Bir də onu qeyd etmək lazımdır ki, hazırki dövrdə Avropa kitabxanalarından qorunan əlyazmaların əksəriyyəti də Şərqi kitabxanalarından həmin ölkələrə daşınmışdır. Həmin əlyazma kataloqları ilə İran kitabxanalarının kataloqlarında olan əlyazma nüsxələrini müqayisə edib çatışmazlıqları üzə çıxarmaq lazımdır.

Ədəbiyyat:

Balıç 2006

Balıç Smail. Katalog der Türkischen handschriften der Österreichischen nationalbibliothek. Ankara: 2006, 465 s.

Musabəyli 2012

Musabəyli Azadə. Xarici ölkələrdəki Azərbaycan əlyazmalarının toplu kataloqu, 3 cildə, I cild. Bakı: Elm, 2012, 414 s.

Parlatır 2007

Parlatır İsmail. Hazai György. Macar bilimler akademisi kütüphanesindeki Türkçe el yazmaları kataloqu. Ankara: TÜBA, 2007, 530 s.

Türk əlyazma nüsxələri // <http://nuxeler.blogfa.com/>

Məhəmməd Vəfadar Muradi. Astan-e Qods-e Rezəvi kitabxanasında türk əlyazma nüsxələri // http://shamseh.aqr-libjournal.ir/article_49683.html

Sadiq Vəfayi. Dünyada türk əlyazmalarının siyahısı çap olundu // <https://www.mehrnews.com/news/2914980>

Türk əlyazmalarının siyahısı // <http://yurddash.blogfa.com/post/57/>

Azərbaycan Respublikasının
Qeyri-Hökumət Təşkilatlarına
Dövlət Dəstəyi Agentliyi

MİRAS
AZƏRBAYCANIN Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi
KONKRET İCRAAT BİRLİYİ

Eşqin kanı Qarabağdır!

V BEYNƏLXALQ HƏMZƏ NİGARİ SİMPOZİUMU

MATERİALLARI

2022-ci il Şuşa ilinə həsr olunur.
Quzanlı/Ağdam, 17-19 may 2022-ci il

Hazırlayanlar:

Şəhla XƏLİLLİ
Fəriz XƏLİLLİ
Metin HAKVERDİOĞLU